

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

612

URAIA

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2008

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B na C** zenye jumla ya maswali **kumi na sita (16)**
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B na C.**
3. Sehemu A ina alama **arobaini (40)** na sehemu B na C zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Simu za mkononi na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

SEHEMU A (Alama 40)

1. Eleza kwa hoja nne, jinsi utawala bora unavyoimarisha ustawi wa wananchi katika jamii.

Utawala bora unahakikisha uwazi na uwajibikaji wa viongozi, hivyo wananchi wanapata huduma bora na fedha za umma zinatumiwa kwa madhumuni yaliyokusudiwa.

Unahimiza ushiriki wa wananchi katika maamuzi, kwa kuwa wanashirikishwa kupanga miradi, kuamua kipaumbele cha maendeleo, na kutoa maoni yao, jambo linaloongeza ustawi wa jamii.

Utawala bora unahakikisha usawa na heshima kwa raia wote, ikiwemo kutoa haki sawa kwa kila mtu bila kuangaliwa kabila, jinsia, dini au hali ya kiuchumi.

Unachangia kuimarisha usalama na amani, kwa kuwa sheria zinafuatwa, migogoro inatatuliwa kwa njia ya amani, na raia wanahisi kulindwa na kupewa heshima.

2. Taja vipengele vinne vya haki za kiraia kama vinavyoelezwa katika Katiba ya Tanzania.

Kwanza, haki ya maisha na huru inahakikisha kila raia ana haki ya kuishi bila hofu na hatari yoyote.

Pili, haki ya usawa mbele ya sheria, ikiwemo kwamba raia wote wanatendewa sawa na kupata haki zao bila ubaguzi.

Tatu, uhuru wa kujieleza na kushirikiana, ambapo raia wanaruhusiwa kutoa maoni yao, kuungana, na kushiriki katika siasa au shughuli za kijamii.

Nne, haki za watoto na wanawake, ikihimiza malezi bora, elimu, usawa, na heshima ya utu wao.

3. Onyesha hoja nne zinazoeleza umuhimu wa uwajibikaji kwa viongozi wa umma.

Uwajibikaji unahakikishia kuwa rasilimali za umma zinatumiwa kwa usahihi, hivyo kudhibiti ufiisadi na matumizi mabaya ya fedha.

Unachangia kuimarisha imani ya wananchi kwa viongozi, kwani raia wanaposhuhudia uwazi na uwajibikaji, wanakuwa na heshima na kuunga mkono utawala.

Uwajibikaji unahamasisha utekelezaji wa miradi kwa wakati, kwani viongozi wanatakiwa kutoa ripoti za kazi na maendeleo.

Unasaidia kuimarisha demokrasia, kwa kuwa viongozi wanashirikiana na wananchi, kusikiliza maoni yao, na kufanya maamuzi kwa manufaa ya wote.

4. Taja mambo manne yanayochukuliwa kama viashiria vya rushwa katika jamii.

Kwanza, kupokea hongo kutoka kwa mtu anayetaka huduma au leseni fulani, jambo linalokiuka sheria.

Pili, kutumia nafasi ya umma kwa faida binafsi, ambapo viongozi wanatumia mamlaka yao kupata mali au faida kwa ajili yao wenyewe.

Tatu, kutotoa ripoti za fedha kwa uwazi, ikiwemo kuficha au kubadilisha taarifa za matumizi ya fedha za umma.

Nne, kuvunja taratibu rasmi, ikiwemo kutoa miradi au kazi kwa marafiki au familia bila kuzingatia taratibu rasmi za zabuni.

5. Kwa hoja nne, fafania athari za kutofuata taratibu za matumizi ya fedha za umma.

Kwanza, kuchochea ufisadi na hila, kwa kuwa viongozi hawaotii taratibu wanapoteza fedha za umma.

Pili, kupungua kwa maendeleo ya jamii, kwani miradi muhimu ya kijamii haifanikishiwi au inakosa rasilimali zinazohitajika.

Tatu, kupoteza imani ya wananchi, kwani raia wanaposhuhudia matumizi mabaya ya fedha, wanapoteza kuamini serikali na viongozi.

Nne, kuongeza umasikini na kutokukidhi mahitaji ya jamii, kwani fedha zinazotumika vibaya zinapungua kwa miradi ya afya, elimu, na maji safi.

6. (a) Eleza maana ya maamuzi ya pamoja katika jamii.

Maamuzi ya pamoja ni hali ambapo raia au wanajamii wanashirikiana kutoa maamuzi ya pamoja, ikiwemo kushirikiana katika kutatua changamoto na kupanga miradi.

(b) Taja njia tatu zinazotumika kufanya maamuzi ya pamoja katika jamii mbalimbali.

Kwanza, mikutano ya kijamii, ambapo wanajamii hukutana kujadili matatizo, kutoa mapendekezo, na kufikia uamuzi wa pamoja.

Pili, majimbo ya wananchi au vikundi vya mijini na vijijini, ambapo wawakilishi wanashiriki katika kufanya maamuzi kwa niaba ya wanajamii.

Tatu, sauti ya kidemokrasia, ikiwemo kura au uchaguzi wa masuala ya kijamii ili kupata maamuzi yanayowakilisha maoni ya wengi.

7. Onesha kwa hoja nne umuhimu wa elimu ya uraia katika kuimarisha demokrasia shuleni.

Elimu ya uraia inawafundisha wanafunzi haki na wajibu, hivyo kuendeleza uelewa wa demokrasia.

Inachangia kuimarisha mshikamano na ushirikiano, kwani wanafunzi wanajifunza kushirikiana na kuheshimiana katika maamuzi ya darasa na shule.

Inahimiza ushiriki wa kila mwanafunzi, ambapo kila mmoja anahimizwa kutoa maoni yake na kushiriki katika shughuli za shule.

Inachangia kuelimisha kuhusu sheria na taratibu, hivyo kuhakikisha wanafunzi wanaheshimu sheria, sheria za shule, na maadili mema.

8. Taja sifa nne za viongozi wenye maadili mema katika ngazi ya jamii.

Kwanza, waaminifu, hawadanganyi au kutumia nafasi yao vibaya kwa maslahi binafsi.

Pili, waadilifu na wema, wanatekeleza majukumu yao kwa heshima na kwa kuzingatia haki za wananchi.

Tatu, wa uwazi, wanatoa taarifa za maendeleo na fedha kwa uwazi ili kuimarisha uwajibikaji.

Nne, wa mfano kwa jamii, wanahimiza maadili mema, ushirikiano, na mshikamano wa kijamii.

9. Onyesha hoja nne zinazoeleza nafasi ya vyombo vya habari katika kukuza uwazi nchini.

Kwanza, kutoa taarifa kwa wananchi, vyombo vya habari hutoa habari za serikali, miradi, na masuala ya kijamii kwa uwazi.

Pili, kusimamia uwajibikaji, vyombo vya habari huchunguza utekelezaji wa miradi na shughuli za serikali na kutoa ripoti.

Tatu, kuelimisha wananchi, vyombo vya habari hutoa elimu ya kijamii, haki za binadamu, na taratibu za kisheria.

Nne, kuchochea mijadala na maoni, hutoa fursa ya wananchi kutoa maoni yao na kushiriki katika maamuzi.

10. Bainisha faida nne za kutumia vyanzo mbalimbali vya maarifa katika ufundishaji wa uraia.

Kwanza, inachangia uelewa wa kina, kwani wanafunzi wanapata taarifa kutoka vyanzo tofauti, ikiwemo vitabu, mtandao, na makala.

Pili, inaboresha ubunifu na fikra, kwa kuwa wanafunzi wanachambua maoni na taarifa kutoka vyanzo mbalimbali.

Tatu, inahamasisha ushirikiano, kwani wanafunzi wanashirikiana katika kubadilishana taarifa na mawazo.

Nne, inapunguza upendeleo na habari zisizo sahihi, kwa kuwa vyanzo vingi vinatoa mitazamo tofauti na ukweli zaidi, hivyo kuelimisha kikamilifu.

SEHEMU B (Alama 30)

11. Eleza kwa hoja tano umuhimu wa Serikali kuwahusisha wananchi katika kupanga bajeti.

Kwanza, kushirikisha wananchi kunaboresha uwazi wa matumizi ya fedha za umma, kwani wananchi wanapewa nafasi ya kuona jinsi mapato na bajeti zinavyotumika.

Pili, inahakikisha uhakiki wa mahitaji ya wananchi, kwani raia wanaposhirikishwa, serikali inapata maoni ya kweli juu ya mahitaji ya jamii, na hivyo bajeti inakuwa na malengo yanayokidhi mahitaji hayo.

Tatu, kushirikisha wananchi kunaboresha uwajibikaji wa serikali, kwa kuwa raia wanajua vyanzo vya mapato na matumizi, hivyo kushinikiza serikali kufuata taratibu na kuzingatia maadili mema.

Nne, inachangia ukuaji wa mshikamano wa kijamii, kwani wananchi wanahisi wanashiriki katika maamuzi muhimu, na hivyo kudumisha amani na mshikamano katika jamii.

Tano, kushirikisha wananchi kunahimiza utawala bora, kwani kila mradi au matumizi ya fedha yanapopangwa kwa ushirikiano, kunapunguza ufisadi na matumizi mabaya ya rasilimali.

12. Chambua athari tano za mgawanyiko wa kijamii unaosababishwa na itikadi kali.

Kwanza, migogoro na ghasia huibuka, kwani itikadi kali inatofautisha wananchi, wakiigiza kikundi chenye mawazo makali na kuibua chuki.

Pili, kushuka kwa mshikamano wa kijamii, kwa kuwa wananchi wanagawanyika kwa misingi ya itikadi tofauti, hali inayopunguza ushirikiano katika miradi ya maendeleo.

Tatu, kupoteza fursa za maendeleo, kwani migawanyiko inasababisha kushindwa kufanikisha miradi ya kijamii na kiuchumi.

Nne, kupungua kwa usalama wa taifa, kwani migawanyiko hii inaweza kuibua uhasama wa kisiasa na migogoro inayohitaji uingiliaji wa polisi au jeshi.

Tano, kuongezeka kwa ubaguzi na chuki miongoni mwa wananchi, jambo linaloweza kudhoofisha amani na heshima ya raia.

13. Kwa hoja sita, eleza jinsi shughuli za asasi za kiraia zinavyosaidia kulinda haki za binadamu.

Kwanza, asasi za kiraia huhimiza elimu juu ya haki za binadamu, kwa kutoa semina, mafunzo na kampeni za kuwaelimisha wananchi juu ya haki zao.

Pili, zinahakikisha raia wanapata usaidizi wa kisheria, kwa kushughulikia visa vya ukiukaji wa haki za binadamu na kutoa ushauri wa kisheria.

Tatu, asasi hizi huwahamasisha wananchi kushiriki kwa uwazi, kuhakikisha serikali inatekeleza majukumu yake bila kudanganya au kuathiri haki za wananchi.

Nne, zinasaidia kutathmini sera na sheria, kuona kama zinahimiza haki za binadamu na kutoa mapendekezo ya marekebisho pale ambapo haki hazitiliwi maanani.

Nne, zinasaidia kuanzisha mashirika ya uwakilishi wa wananchi, ambapo raia wanashiriki kikatiba au kisheria kuzuia ukiukaji wa haki zao.

Sita, asasi za kiraia zinasaidia kupinga ubaguzi, kuhakikisha kila raia anashiriki kwa usawa bila kuzingatia rangi, kabila, dini, au jinsia.

SEHEMU C (Alama 30)

14. Bainisha mambo matano ya kuzingatia wakati wa kufundisha somo la uraia kwa kutumia mbinu shirikishi.

Kwanza, mwalimu anapaswa kuchagua mbinu zinazohusisha wanafunzi wote, kama mijadala, kazi za makundi, na hoja za kufikiri, ili kila mwanafunzi aweze kushiriki kikamilifu.

Pili, mwalimu anapaswa kuthibitisha kwamba somo linaendana na uelewa wa wanafunzi, kuhakikisha maudhui hayazidi uwezo wao na wanapata nafasi ya kuelewa kila hatua.

Tatu, mwalimu anapaswa kuchagua mifano ya maisha halisi, ili wanafunzi waweze kuona uhusiano kati ya somo na hali za kijamii, hivyo kuongeza uelewa na umuhimu.

Nne, mwalimu anapaswa kuhifadhi nidhamu darasani, kuhakikisha mijadala na shughuli shirikishi inafanyika kwa heshima, bila vurugu au kuingiliana.

Tano, mwalimu anapaswa kutoa nafasi ya maoni tofauti, kuhimiza wanafunzi kueleza mawazo yao na kuheshimu mawazo ya wenzake, hivyo kukuza ustadi wa kufikiria kwa kina.

15. Chambua hatua sita zinazopaswa kufuatwa katika kutathmini ufanisi wa zana za kufundishia somo la uraia.

Kwanza, mwalimu anapaswa kubaini lengo la somo, kuhakikisha zana zinazotumika zinalingana na malengo yaliyowekwa awali.

Pili, mwalimu anapaswa kuchunguza usahihi na ubora wa zana, kuangalia kama zana hutoa taarifa sahihi na zinazosaidia kuelewa maudhui.

Tatu, mwalimu anapaswa kukagua urahisi wa kutumia zana, kuona kama wanafunzi wanaweza kutumia zana kwa urahisi na kwa ufanisi bila usumbufu.

Nne, mwalimu anapaswa kutathmini ushiriki wa wanafunzi, kuangalia kama zana zinachochea wanafunzi kushiriki kikamilifu katika somo.

Tano, mwalimu anapaswa kukusanya maoni ya wanafunzi, kuzingatia maoni yao juu ya ufanisi wa zana na uzoefu wao wakati wa kutumia zana.

Sita, mwalimu anapaswa kuboresha zana kulingana na tathmini, kufanya marekebisho pale inapobidi ili zana ziwe bora zaidi na ziwe na ufanisi wa kufundisha somo.

16. Eleza kwa hoja sita jinsi mwalimu anavyoweza kuandaa mazingira salama ya kujifunzia somo la uraia.

Kwanza, mwalimu anapaswa kuhakikisha darasa ni salama kimaisha, bila vitu vinavyoweza kusababisha ajali au hatari kwa wanafunzi.

Pili, mwalimu anapaswa kuunda mazingira yasiyo na hofu, kuhakikisha wanafunzi wanajisikia huru kueleza mawazo yao bila kuogopa kuadhibiwa.

Tatu, mwalimu anapaswa kuhimiza heshima kati ya wanafunzi, kuhakikisha wanafunzi wanaheshimiana bila kubaguana au kuudhi wengine.

Nne, mwalimu anapaswa kutoa mwongozo wazi wa maadili, kueleza taratibu za mijadala na tabia zinazokubalika darasani.

Tano, mwalimu anapaswa kutoa nafasi ya kushirikiana, kuhimiza kazi za makundi na mijadala, ili wanafunzi wajifunze kushirikiana kwa usalama na heshima.

Sita, mwalimu anapaswa kusimamia na kudumisha nidhamu kwa njia ya heshima, kuhakikisha sheria darasani zinatimizwa bila kuathiri haki au heshima ya mwanafunzi.